

Artà

PREMSA
ORDINA

ANY II - NÚM. 15

PERIÒDIC INDEPENDENT D'INFORMACIÓ LOCAL JULIO - AGOSTO, 1984

FESTES

Caps grossos i xeremies, pape-rins i gelat d'ametla. Festes de Sant Salvador.

Un programa atapeït, on ressal-ten les exposicions d'artistes nos-trats o vinculats amb la Vila, com Francisca Morell, Pere Pujol i Aina Lliteres, tal volta un poc al marge de l'organització, però pre-sents com a prova de la vitalitat cultural i artística d'un poble. Futbol, molt de futbol, i un nou esport, el judo, que té molts de seguidors dins el poble. Música, tirada de coloms, carreres de ca-valls i carreres a peu. Colombò-files, amb amollada de Montuïri, ja que a l'estiu fa molta xafogor per amollar de més enfora. Verbe-nes populars amb conjunts re-nouers i l'inefable circuit ciclista on el club hi posa tot el sebre, que és molt, organitzant carreres. I la gent embambada, prenent part en allò que li agrada, enyo-rant aquell terronet de mosca que venien En Solleta i madò Agusti-na. El darrer dia Sis Som i Músi-ca Nostra.

No ha estat possible ballar els nostres balls, per unes males ente-ses rivalitats.

No volem culpar ningú, però és ben hora que ens replantegem moltes coses. Així no anam enlloc.

Les festes són per a gaudir-ne, i ballar és una de les formes més nobles de demostrar l'alegria inte-rior, sobretot quan el ball surt espontani i generós com el ball obert.

Per la desgràcia ocorreguda de l'incendi del Teatre Principal, tindrem els balls que havien d'haver fet damunt el seu escenari. Ben-vinguts siguin! Però ballant ple-

gats és que un poble se sent soli-dari i agermanat. No ensenyeu als més joves que ningú està per da-munt ningú.

Tots som Artà. Pensau que, volguem o no, estam condemnats a viure junts, a respirar el mateix aire i a protagonitzar els mateixos dies. Per què no hem de ballar junts?

Com diu En Pere Pujol, autor

d'aquestes meravelles en bronze "Cabezudos", "Fent Esclafits i Castanyetes", "Artà balla i canta".

Sienguany no ha estat possi-ble, ojalà ho sigui l'any que ve, i serà que haurem progressat en coneixement, civilització, cultura i amor al nostre germà proïsme.

Hem dit.

Bon estiu.

EDITORIAL / EN EL COR DE L'ESTIU

En el cor de l'estiu, entre la monja que l'encèn i el frare que l'apaga, ens arriben les festes de Sant Salvador. En el cor de l'estiu, en el ple de la canícula, entre Santa Margalida i Sant Bernat, altra volta, com cada any, s'esdevenen les festes en honor de la nostra Patrona Santa Maria de Sant Salvador.

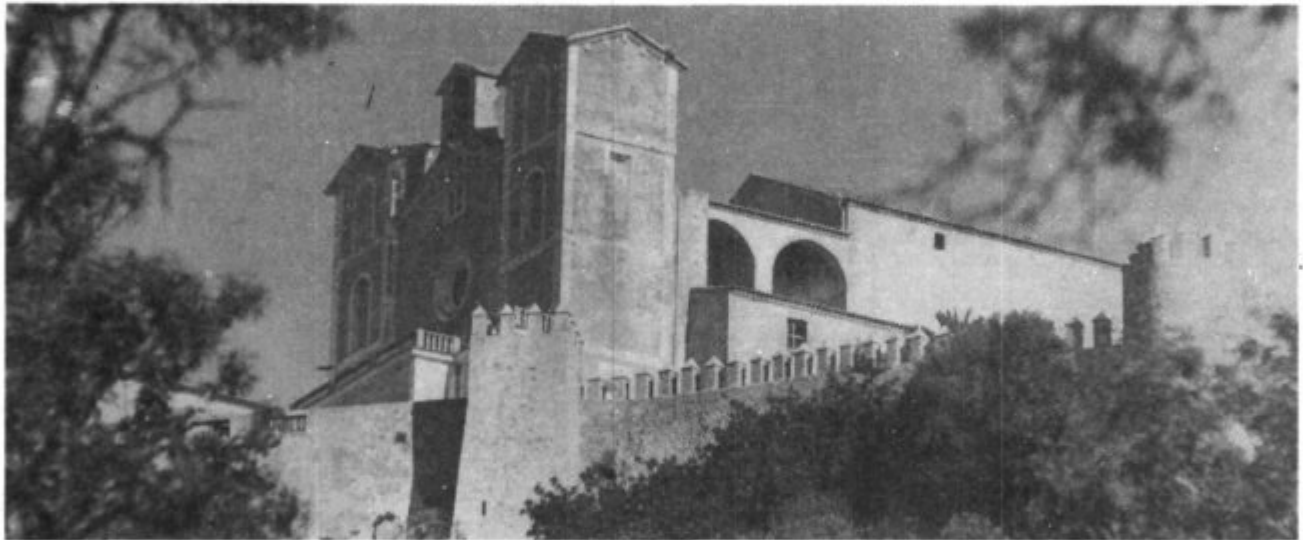
En torn a Sant Salvador —que no debades és l'eix en torn del qual ha cristallitzat el nostre poble— ens sentim tots profundament agermanats. Sant Salvador és per excel·lència el signe d'identitat del nostre ésser col·lectiu, el signe d'identitat de la nostra condició d'artanencs. Dels que sempre vivim aquí; d'aquells qui, allunyats, s'acosten en aquesta diada i d'aquells que visquent enfora, molt enfora, i no podent-se apropar, evoquen en aquestes dates, amb records plens de nostàlgia, la seva terra i la seva gent.

A l'Artà, sentimentals com som, pensam avui especialment en tots aquells qui més enllà per ventura de la gran mar oceana, a les belles terres de l'Amèrica immensa on ja fa molts anys que emigraren cercant la ventura que el propi país els negava, pensaran, per Sant Salvador, en el seu poble estimat.

Per a ells és avui la nostra escomesa i el nostre record brufat de paperins i xeremies. A vosaltres, artanencs d'ultramar, paisans benivolguts, procurarem donar-vos, amb l'alegria que suposa per a nosaltres començar a rebre les vostres sol·licituds de subscripció, periòdica notícia dels esdeveniments d'aquest poble que mai no deixarà d'ésser el vostre, com avui vos volem fer arribar el testimoni de la nostra estimació amb un aire de la vostra terra flairós a festa i a estiu.

I per a tots, per a tots, artanencs d'enfora i d'aprop, artanencs de lluny i de cada dia, molt bones festes. I molts anys!

GGS

Artà

Año 2 - N.º 15 - Julio-Agosto 1984

Colaboradores:

GABRIEL GENOVART
PLANAS SANMARTÍ
JOSEP MELIÀ
JOAN REUS (Fotografia)
MARGARIDA SIQUIER
NICOLAU CASELLAS
BONET DE SES PIPES
MACIÀ RIERA
GREGORI MATEU
SANTIAGO PERELLÓ
BERNARDO COMAS
ANTONI GINARD CANTÓ
JOAN SARD I PUJADAS
JAIME MASSANET
J. MASCARÓ PASSARIUS

Coordinación:

SERAFÍ GUISCAFRE I
JOAN ESCANELLAS I LLINÀS

IMPRENTA POLITÈCNICA
Troncoso, 3. Teléfono 21 26 60
Palma de Mallorca
Depósito Legal P. M. 203-1983

GLOSES IL·LUSTRADES D'ES JAI BARRUT

S'ha corregut una "bola"
per dins es poble d'Artà
que no sé què hem de pensar,
ni mos passa per sa gola.

"Que vacunaven arreu,
sense tirar sa xeringa
fins acabar sa teringa",
quasi un homo no s'ho creu.

N'hi ha a caramull i rases
i supòs que hi ha raons,
ja no posen injeccions
ses mongetes per ses cases.

I qui se vulgui picar
ara d'aquí endavant
ha d'anar en es practicant
que es s'únic que en pot posar.

Qui ho té clar que mos ho digui
i noltros ho contarem,
mentrestant tots estarem
molt alerta a sa 'terici'.

Circulen avui massa caricatures de la joventut que no corresponen, en general, a l'estil de la majoria dels joves que jo conec, entusiastes, ardents, magnífics, amb ganes de viure i de treure tot el suc possible a les seves vides.

S'han fet uns clixés emmidonats entorn d'un supost passotisme de la joventut, com si fos aquesta la característica que els defineix, essent així que és, més bé, una malaltia dels vells ferits per l'esclerosi de l'ànima.

N'hi ha que elaboren fàcils disquisicions cercant els fonaments filosòfics de la renovada actitud de passar de tot, adduint que és una encertada forma de protesta, o una manera de refuar la cultura rebuda, o una disfressa d'una insatisfacció radical de la forma de vida actual.

Es cert que als joves sols se'ls ofereix un horitzó tancat i barrat, farcit de situacions problemàtiques, com poden ésser l'atur obrer, la manca d'oportunitats, un materialisme paralitzador. Tot això els pot portar a les regions fosques de l'amargor i el desencís.

Ningú no té dret a afeugar els somnis dels joves, ni a enfosquir la seva lluminosa mirada, ni a enterbolir les seves ganes de fer un món nou, encara que això suposi sacrificis esgarrifadors o l'endarrocament de seguretats enlluernadores.

No, els joves no "passen" de tot. Lluiten cada dia acuradament per a defensar el millor tresor que batega, joiós i viu, dins les seves vides: l'entusiasme. Les ganes de viure el fort desig de canviar les injustes estructures del nostre món seràn els calius encesos que mantendran el foc màgic que jamai no s'apagarà al llarg de les seves vides.

GREGORI MATEU ESTARELLES

No tots són així...

NOTÍCIES D'ARTÀ

RELEVO EN LA OFICINA DE CORREOS.—Ha dejado de prestar sus servicios en la Oficina de Correos de Artà, el que hasta el pasado día 25 los ejercía como Administrador.

—Gustavo Adolfo Del Barco, "Edi", como era conocido popularmente, supo granjearse la amistad y el respeto de todos cuantos con él trataron, tanto en el aspecto profesional como humano por sus dotes de sencillez y afabilidad para con todos. Amante de la naturaleza y de cuantos deportes con ella se relacionan, ha dejado Artà para trasladarse como Administrador de Correos a la provincia de Burgos, de donde es natural. Le deseamos, al tiempo que no dudamos, coseche tantos éxitos y tantos amigos como tuvo, y tiene, aquí.

Hasta el próximo día 1 de Agosto en que tome posesión el nuevo Administrador, nuestro paisano Bartolomé Amorós, al que ya damos nuestra bienvenida, la Administración de Correos de Artà, ha sido regida por un sustituto.

**

FIESTA DE FIN DE CURSO "BALLET-84", EL DIA 3-8.—Gracias a la voluntad de los muchachos que, a raíz del desgraciado incendio del Teatro Principal no pudieron representar su obra, tendremos oportunidad de verla durante las fiestas de San Salvador, el día 3 concretamente, pues con ilusión y ganas han vuelto a trabajar sobre el tema para que el pueblo de Artà no se quede sin apreciar lo que son capaces de hacer. Como decía su propio slogan: "Anim, tot anirà molt bé!". Estamos seguros.

QUILES

**

Han pasado una temporada entre nosotros D. Juan Quetglas y su esposa Doña Margarita Femenías procedentes de la República Dominicana y concretamente de su capital Santo Domingo.

Ha sido un placer volverles a ver de nuevo y sobre todo los deportistas no han olvidado las brillantes temporadas futbolísticas desarrolladas con el equipo local.

Bienvenidos siempre.

SUSTITUTO

Notícia bibliogràfica

"El Mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà (1916-1928)", és el títol del 2n. volum de la col·lecció "Els nostres educadors" que la nostra paisana M.ª Bel Sancho, per encàrrec de l'ICE,

acaba de publicar. Na M.ª Bel, en un magnífic treball ens ofereix una encertada semblança de Mestre Andreu, membre actiu d'aquella generació d'artanencs que en un singular moment històric assentaren els fonaments socio-culturals del poble, amb la creació de la Caixa Rural, la constitució del Sindicat Agrícola, la fundació del Museu, la vinguda del tren, amb la col·laboració econòmica dels artanencs hisendats retornats d'Amèrica com bé assenyala l'escriptora. En un estil clar i llampant ens fa reviure el record d'aquell home polifacètic i temperamental, en un estiu sucós i atapeït malgrat declara ella que "no és una tasca acabada". Ens assabenta dels seus quefers com a pedagog, folklorista, costumista, músic, historiador i geògraf, etc., resumint-nos la seva biografia i posant al nostre abast una serie d'articles i publicacions que li fan referència. Inseuix al volum abundant documentació gràfica, dedicant especial atenció a la nineta dels seus ulls, el periòdic "Llevant", tan artanenc com ell mateix que sembla engendrà una "Minerva" que un manyós missatge de la Canova ressuscità.

Al darrer capítol alguns antics deixebles del mestre, que encara truegen per la vila, exposan el seu parer. Enhorabona M.ª Bel i que no sigui el darrer.

Dies passats m'entretenia contemplant el mapa d'Artà que va publicar al segle XVIII l'il·lustrat clergue D. Jeroni Bestard, mapa que procurarem reproduir al proper número per fer-ne un breu comentari. Aquest Senyor Berard va néixer a Palma a mitjan segle esmentat, fou soci de mèrit de l'Acadèmia de San Fernando i de la Sociedad de Amigos del País, pertant, prou de fiar. Punt important en qüestions documentals, doncs, no manquen autors desaprensius i poc remirats com el que situà la ciutat de Pollentia pels nostres contorns o el que va emplaçar el Monasteri de Montserrat just a la vora de Barcelona. L'estudi del mapa ens du a considerar l'evolució del nostre poble des d'aleshores ençà, lamentant de bondeveres no disposar d'algun altre més antic per poder analitzar el desenvolupament encara amb més detall.

Dels orígens de la vila nostra, poc en sabem. Cal suposar que per la seva situació enmig del Mediterrani s'hi donarien la cultura argàrica i, un rera altre, l'ocuparien els fenicis, els grecs, els cartaginesos i els romans. Així, un poc ara, un poc suara, aniria prenent forma. Anota M. dels Sants Cliver que en aquests casos "Venien els fundadors primitius i, amb la punta del glavi calent (...) o amb l'arada de les tradicions mítiques o amb el tret de fona, o amb les ginyes dels carros de guerra o amb la pedra llençada pel discòbol, determinen i marquen l'enclos de la nova fundació".

Pel radical del nom s'hi dedueix un origen grec. A Grècia amb el nom pla ARTA hi figuren un riu, un golf i un altre poble. L'historiador àrab Ibn Jaldún fa esment de l'existència d'un nucli urbà a l'illa anterior a l'ocupació musulmana. De totes maneres fins a la vinguda dels romans no tindrem la primera documentació escrita amb un cert detall. Floro ens relata l'arribada de Quint Cecili Metel a les costes llevantines. Estrabó escriu sobre Palma i Pollentia. Plini ho fa de Guium i Tuccis —encara sense localitzar—, citant també la de Bocchoris. Pomponi Mela i alguns autors més completen el cicle informatiu d'aquests períodes. La conquesta de les Balears pel Rei En Jaume suposarà posar al nostre abast unes dades ja més concretes i abundants però no suficients per donar-nos bé compte de com visqueren els nostres avant-passats. Prenint per base les relacions de la gent que pagava l'impost dit del "morabatí" s'arriba a la conclusió que a Palma hi viurien a començaments del s. XIV uns 20.000 habitants i que uns 10.000

més ocuparien les alqueries, rafals o cabanes de roter que hi havia espargides pel camp. El 1229 l'illa de Mallorca estava dividida en onze districtes. Un d'aquests era el nostre Jartan, amb una població estimada de prop d'un miler de persones, algunes de les quals ocuparien l'Almudaina i les poques cases que tenia adosades, formant un petit nucli de població. Altres agrupaments es trobarien a la torre dita d'En Miquel Nunis (Capdepera) i al port d'En Banyeres (Son Servera). La gent del poble la constituïrien els menestrals —alguns fusters, ferrers, teixidors i teulers—. Bona part del districte estava mig desmantellat, sense urbanitzar, tret de la forteresa de l'Almudaina. Les terres no eren bones i massa distanciades de la Ciutat, se precisaven almanco tres jornades complides de camí per recórrer el trajecte. Al Repartiment, tocà al Rei En Jaume el qual cedí vuit alqueries als premostratosos, amb els drets d'alou. L'onze de juliol del 1230 es posava la primera pedra per la construcció de la nova vila, la qual no pogué adaptar-se, com desitjava el Monarca, a les ordenacions divulgades a les cartes de població aconsellant l'adopció de la quadrícula romana de campament militar, poc escaient als pobles malplans com el nostre, duent-se a efecte a altres com el de Sa Pobla, el de Felanitx i el de Petra estenent-se la part nova per fora del casc antic, o enrevoltant-lo com a Llucmajor o, donant-li forma tentacular com a Santanyí. "...a la meitat de l'alqueria de l'Almudaina, que els tocà el repart, anaren assenyalant parcel·les o patis, a mode de solars on podrien construir els nous pobladors que anaven arribant", que serien els Montsó, els Blanquers, els Esplugues, els Sureda, els Massanet, etc., tarragonins la majoria. A cada poblador se li cedia un quartó de terreny per fer-hi la casa, 5 quarterades per conreu i altres deu de garriga per on pasturar el bestiar. El patró de mesura era la braça del rei, una braça ben avinguda, que s'allargava fins a l'67 metres. Segons D. Josep Sureda Blanes "la situació fou escollida segons les clàssiques normes que Juli César dictava a l'exèrcit romà: castell bastit damunt un turó solitari, prop d'un riu que quasi el rodejés i a la part més alta s'hi alçaria la torre més forta", afegint que "els fonaments de les muralles—són romans como ho acredita la necròpolis de devora l'abeurador...".

Parodiant el versicle 7.14 de l'evangeli de Sant Mateu, s'assignà al poble la llegenda "Artà via est qua ducit ad vitam", que figura a l'escut.

Artà el 1886. (D'un antic gravat).

ARTAnencs fora d'ARTÀ

NCF

NOM: ANTONI CURSACH ESTEVA

Malnom: De Sa Bedeia.

Edat: 43 anys.

Ocupació: Metge. Cirurgia plàstica i estètica.

Aficions: Pesca, lectura, el camp.

Adreça: Contralmirante Martín Costa, n.º 2-9. Palma de Mallorca. A Artà: Carrer Ciutat.

Casat amb: Celia Villaronga Riutort.

Fills: dos: Beatriu i Margarida.

Relació amb el poble: Freqüent, cada quinze dies.

En Toni, després d'estudiar a Inca, va cursar medicina a Barcelona, on es va doctorar i especialitzar en cirurgia plàstica i estètica a Valle de Ebrón amb l'eminent Dr. Lafuente. Destinat encara a Barcelona ja obrí consulta a la Clínica Femenia de Palma on s'hi desplaçava cada setmana. Actualment exerceix el càrrec de "Jefe de Planta" a la clínica Virgen de Lluch afiliada a la Seguretat Social, alhora que mantén la consulta particular a la Femenia i opera a Mare Nostrum. Als estius recupera forces per Cala Blava dedicat a la lectura i a les coses de la mar i al llarg de l'any compareix per Xiclai, per on li agrada "llosquejar". En Toni és un sibarita, un "rotisseur" qualificat, aficionat a les carreres de cavalls se'n perd moltes per manca de temps. El que mai no es perd per atrafegat que vagi són els foguerons, la cavalcada i les benefides de Sant Antoni..., li vé de casta.

Palma de Mallorca, juliol de 1984

NOM: FRANCISCO CANO CANTALLOPS.

Malnom: De Can Cano.

Edat: 73 anys.

Ocupació: Jubilat de professor d'EGB i com a cantor de Sarsuela.

Aficions: Sarsuela i òpera de les quals en fou professional.

Adreça: C/. Margarida Caimari, 2, 3.º, 1.ª Tel. 46 33 64.

Casat amb: Monserrat Pascual.

Fills: 3 (Tomàs pilot i subdirector de la Cia. Hispània, Sergi apoderat del Banc de Santander a Felanitx i M.ª Angela).

Relació amb el poble: Escassa però freqüent amb els artanencs de la seva edat, En Tomeu Sua, En Tòfol Sacristà i fins fa poc a l'amo En Colau Xina, En Julià Fuia, i amb la família de Can Corb.

Don Paco, un dels fills de Can Cano, l'apotecaria que hi hagué al carrer de ciutat, ha viscut una vida suggestiva i apassionant. Va dedicar bona part dels 32 anys que romangué a Barcelona a l'ensenyança, on fundà l'Acadèmia Moya Clúa, ara bé la seva popularitat la deu al bell cant. Des del cor de la Joventut Seráfica del poble, passà per la Capella Clàssica i la Capella Mallorquina recurrent mig món. Fou titular d'unes quantes companyies de sarsuela, 8 anys al Tívoli de Barcelona, 2 a València amb Emili Vendrell. Amb Pedro Terol recorregué tota Espanya. Va cantar al Calderón de Madrid. Donà recitals a Radio Barcelona a "Café de la tarde" i a Radio Espanya. La seva veu de tenor líric es deixà sentir per tota Europa, per Amèrica, sobretot als Estats Units. Don Paco, malgrat una reiterada trombosi es pot dir que fa vida normal i encara trueja per ciutat.

Taula rodona sobre el Teatre Principal

Escenari del Teatre Principal d'Artà.

Podem considerar ben positiva lla taula rodona celebrada en el Saló del Centre Social en la que entre una cinquantena de persones hi prengueren part D. Lluís Segura, empessari actual, D. Joan Sard propietari del Teatre, D. Jaume Morey batle d'Artà, Guillem Bisquerra i Serafí Guiscafré representant els dos periòdics locals que havien efectuada la convocatòria.

Després de les primeres impressions i apassionades paraules defensant cada u la seva postura, es va arribar a un acord d'intentar reconstruir el Teatre.

En el mateix o a un altre lloc.

El Batle prengué el compromís d'efectuar un projecte una vegada sabut on seria més econòmic i davant les xifres podem sebre si podem o no fer el nou Teatre Principal.

Nosaltres pensam que si.

Que el Teatre s'ha de fer.

Per necessitat primordial com pugui ser la depuradora. El Teatre usat amb freqüència, depura la incomprensió, el fanatisme, la incultura, i altres herbes tan verinoses com aquestes.

Podem fer un Teatre per a Artà i l'hem de fer. Son els fets i no les paraules les que demostren el que valen els homes i per tant, la de les generacions.

I la nostra no pot quedar davant l'història com la de que va cremar el Teatre. La nostra ha de ser la dels qui el reconstruïren tal i com el poble necessita. Així de senzill.

S. G.

Ceràmica d'Aina Lliteres

Primer fou la forma i després la bellesa, la necessitat potser. El que és necessari sempre en té un caire de bellesa, com aquest plat de foc on llescar-hi el pa o aquesta gerra on portar-hi el vi.

"Facem l'home a la Nostre imatge... "I agafant una grapada de fang...

Fang: terra i aigua. Vetací dos miracles. La terra nova i l'aigua clara. Passaren els temps i els paradisos es perderen. Sols restaven les necessitats.

Al miracle continuat de l'aigua i la terra s'hi afegí la màgia del foc tot just haver se li insuflat l'aire de la gràcia que precisava. Ho deien els nostres vells: "Quin aire que té, quina presència, quina raó!" Necessitàvem el plat i la gerra i ja els teniem a l'abast. Havia nascut un art quasi tan vell com l'home, quasi a la seva imatge.

"I alenat damunt ell hi compareixia la vida..."

El primer terrissaire havia dit, també, "creixeu i multiplicau-vos". L'home havia seguit l'exemple de la Creació i era, ja, també, un creador. Reunia els elements: terra, aigua, aire, foc, i d'aquella barreja en sortia la ceràmica, en naixia un art, potser el primer, i l'ha pogut mantenir fins ara.

Si la vida és forma, la ceràmica ho és. Si la vida és color, la ceràmica ho és. Si la vida és imaginació, la ceràmica ho és. Si la vida és utilitat, la ceràmica ho és. Si la vida és estètica, la ceràmica ho és.

D'un obrador de Manacor, tot forma, tot color, tot imaginació arriba avui a una pairal estança d'Artà aquest renovat miracle de la ceràmica de ART DE MALLORCA que Aina Maria Lliteres i el seu equip han treballat, manllevant antigues savieses, per tal de prosseguir el misteri de la terra i el foc i l'aigua i el color i la forma i l'exigència i la necessitat i la imaginació i l'entusiasme. Jo deman que us hi fixeu bé amb aquestes obres que ens mostra, que són una prova més que encara és possible estimar una professió i poder enorgullir-se d'ella, d'una obra ben feta com aquella de Pere Quart quan ens parla d'un ofici clar, d'un treball honest. I avui, quan tantes mistificacions enrevolten la nostra vida, trobar un exemple de dignitat creativa forçosament és cosa d'agrair.

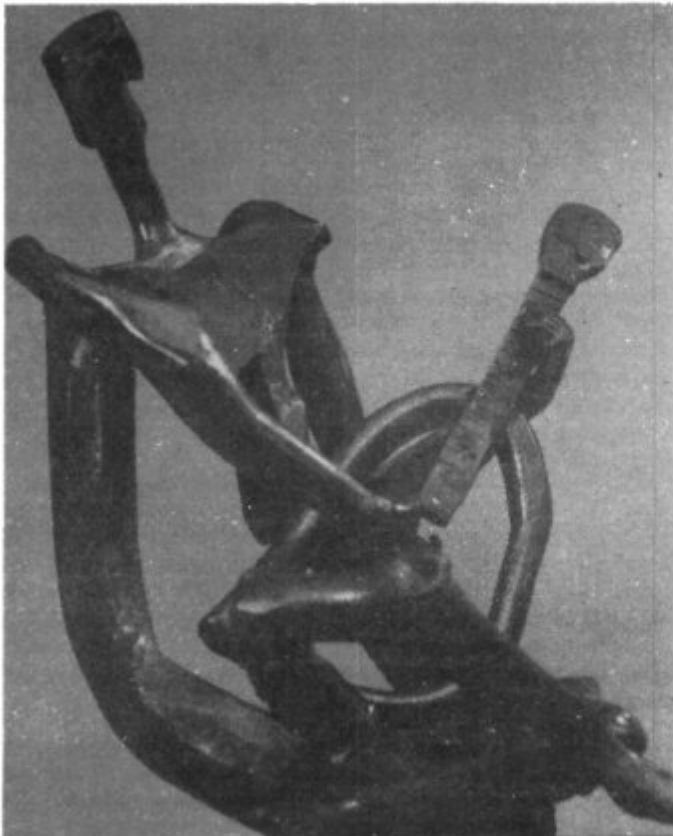
Aquí tenim aquest plats i aquestes fonts, aquestes gerres i aquestes rajoles amb l'encant de les sèries gremials, la noblesa dels escuts, la delicadesa de les flors, el vol immòbil dels ocells, la pau dels paisatges llunyans per a corroborar la continuïtat d'un art amb tota la seva puresa, tot cercant l'elegància de la forma dins els aubellons senyoriais, la ingènua eficàcia dels plats populars, la centenària riquesa del color de les maiòliques, la mesura exacta del vernís que torna a tenir aquest vellutat sensual i calent que permet la carícia com s'acaronava un infant, la delicadesa quasi femenina de la gerreta que convida al bes llarg i a la llarga mirada.

Tota aquesta iconografia que ve de tan enfora la du avui a Artà N'Aina Maria Lliteres, com un regal de festa major. Davant un art tan pur, tan hermós, trenquem tots els plàstics que enrevolten la nostra vida i creurem altre pic amb el més senzill dels miracles, el més antic, el més nostre; el que fa que aquests objectes quotidians tinguin altra volta l'eficàcia d'altre temps, l'autenticitat de sempre, i ens permetin rodejar la nostra vida d'aquestes petites coses que fan, entre altres, que el pa sia més pa i el vi sàpiga més a vi.

Tot aquest art que pels camins de la tradició a la que cal retornar amb urgència ens faci més nostre el respirar.

RAFEL FERRER MASSANET

SARASATE A ESTOCOLMO

Verdaderamente Juan Sarasate, es un caso único.

Ahora, casi olvidada en el tiempo su exposición de Helsinqui, después de culminar genial y esforzadamente su obra máxima, tanto por sus dimensiones como por su importancia estética, LA VIRGEN DE LA PAZ, que debe entronizar en Octubre en la Bonanova, ha sido invitado para exponer en Estocolmo.

Y Juan, no se lo ha pensado dos veces.

Sin obra, (todo cuanto produce lo tiene vendido anticipadamente) ha contestado que sí, y este próximo Agosto va a emprender el viaje con el fin de concretar personalmente fechas y ver por la capacidad de la Galería de Arte sueca, la cantidad de obras que tendrá que trasladar.

Supongo que nadie de ustedes duda del éxito que entre las frías gentes nórdicas tendrá Juan Sarasate. Es capaz con sus creaciones de extraer el fuego de la raíz vital de quienes contemplan su obra. Es el más universal de nuestros escultores, alejado de lo ñoño y lo folkórico, que sólo produce si necesita ganar dinero. Cuando esta necesidad no lo acucia, Juan da rienda suelta a su fantasía y del duro metal de hierro o acero brota, modelado el movimiento, la fuerza vital, la genialidad, la obra de arte inmortal, ya que, por la misma naturaleza de la materia prima y por el soplo de su genio, su obra es imperecedera.

Nos alegramos de los proyectos de Sarasate, y de que su trayectoria tantas veces discutida e incomprendida entre los amateurs de la profesión, tenga la proyección universal que se merece, puesto que, y esto no lo duda nadie, Juan Ginard Ferrer, Sarasate, a más de un genial escultor, es un hombre bueno.

PERE PUJOL, L'ESCUPTOR I L'HOME

He de dir, abans de començar el meu parlament, que l'escultor Pere Pujol se presenta per si mateix, acompanyat de la seva obra, i no necessita de cap manera d'ambaixadors que facin la seva tasca artística assequible a l'espectador artanenc, prou preparat per a llegir els valors continguts en la present exposició. Tan sols l'amistat i l'admiració a un quefer artístic agosarat i valent fan que encapçali gustosament aquesta nutrida mostra amb unes senzilles paraules que volen ésser, simplement, un cant sincer i agraït a un treball constant que mereix el nostre reconeixement.

Ho he de manifestar clarament i sense empegueïments: Necessitam sortir defora, allunyar-nos de la nostra pròpia

realitat per a veure i mesurar degudament els valors que produeix la nostra terra. Tots ens hem acostumat massa a veure les gràcils pageses, els vellets retuts, les pitxorines atrevides, les suggestives figures de marbre o els valents homes de bronze del nostre escultor i creim que és quelcom connatural amb Artà, com el seu museu, o les Païsses, o Sant Salvador.

La veritat es que l'obra escultòrica de Pere Pujol no ha dit encara la darrera paraula i quan sortim a fora sentim la veu escollida d'arquitectes, crítics d'art, col·leccionistes, que se fan creus de l'encert, de la calitat, de la maestria del nostre artista. Davant la retuda admiració i l'evident acatament dels entesos ens adonam del valor gaire bé mític que dins el món artístic mallorquí té l'escultor artanenc.

Durant tres anys he vist l'obra que ha anat sortint de la vena genial d'En Pere Pujol i he pogut adonar-me de les seves renovades inquietuds, del seu treball constant, de les seves curiolles estètiques i de la qualitat indubtable del seu treball. Es quasi un miracle dins un món de superficialitat i de vulgaritat.

Avui dematí mirava, amb esperit crític, les obres que ara mateix estan exposades en aquesta casa, santuari de cultura i de bon gust, i la meua imaginació s'ha sentit arrauxada a regions quasi místiques de intenses emocions, allunyades de les vel·litoses aparences que moren molt prest. Aquesta obra té el demble d'allò que és etern, que no pot morir, que serà sant i penyora d'un poble, Artà, d'un home, Pere Pujol.

L'ànima viva del teu poble

batega, xalesta i gojosa, dins la teva ànima,

escultor nostre, home bo, esperit inquiet.

Els teus simpàtics dimonis ens diuen la seva por,
els gegants disforjos ens ofereixen el seu somriure tràgic,
els cavallets botegen com el qui trepitja
el foc de la festa.

La teva obra, escultor nostre,

ens parla de bon paladar, de rondalles, de vetllades vora al foc,
de bots i cabrioles, de siurells i xeremies,
de genis i forces encantades.

El teu fang destil·la música nostra,

el teu marbre és com oli d'oliva

que llambreja amb el fulgor d'allò que no acaba,
el teu bronze es granat com la teva voluntat.

Segueix endavant, amic nostre,

que la teva obra encara no ha dit la darrera paraula.

Volem més, volem més, de la teva inacabable
creativitat.

GREGORI MATEU ESTARELLES

FRANCISCA MORELL

A beneficio de la Residencia de Mayores de Artà, expone durante estas fechas esta gran artista de la que nos limitaremos a presentar algunos comentarios que ha merecido a los críticos de arte y los premios conseguidos. Por falta de espacio no podemos detallar el gran número de exposiciones que ha celebrado. Estamos ante una gran artista. Esperamos que nuestro pueblo sepa darse cuenta, y no sólo por su altruista fin, sino por lo que representa culturalmente, visite esta exposición que estará en LA CAIXA hasta el siete de Agosto.

FRANCISCA MORELL Y SU FUERZA CREATIVA

Desde que el 1942 Francisca Morell, discípula aventajada de los grandes maestros Pedro Caffaro y Lorenzo Cerdá, hizo su primera exposición hasta hoy, las esperanzas de entonces de hallarnos ante el advenimiento de un nuevo artista de singular personalidad, se vienen confirmando esplendorosamente.

Con la misma pasión y poder creativo de entonces, pero con la experiencia que filtra, depura y ennoblece, Francisca Morell ha paseado con dignidad su arte por toda Mallorca y en numerosas capitales de la Península, Madrid, Barcelona, Teruel...

Francisca Morell se proyecta en dos vertientes bien definidas, pero que en su caso se complementan: la pintura y la cerámica. En la primera, académica, pulcra, cálida y exhuberante; en la segunda, audaz, original y sorprendente, dando continuidad a una tradición artesanal isleña milenaria, pero imprimiendo en cada una de sus obras, armonía cromática, expresividad lineal y belleza plástica, por lo que no nos ha extrañado lo más mínimo que haya obtenido en reiteradas ocasiones, premios y distinciones en la Francia donde aparecieron como meteoros arrolladores, Cézanne y Gauguin, Le Brun, Rigaud, Ingres, Renoir, Corot, Coubert y Manet. Diploma de Honor en Marsella, Mención Especial en Aix-en-Provence, y Evian, Medalla de Bronce en París el año pasado y en este mismo de 1984 Diplomas de Honor en Aix-en-Provence y Avignon.

Es por eso que tengo el íntimo convencimiento que Francisca Morell no defraudará al "dilettanti" en arte, con esta nueva exposición, testimonio de su buen gusto y capacidad creativa.

MASCARO PASARIUS

RECORDANÇA DE L'AVI

Com em plaïa d'infant
el seure una estona amb l'avi,
baix d'aquell pi noble i alt
pujant cap a nostra casa!
Encara a vegades sent
que es viva la recordança
de quan em deia amorós,
"seu aqu, damunt el càrritx".
Llavors treia lentament
la bossa de la butxaca
i embolicava entre els dits
un cigarret sens frisança
que li sortia torçut
més ple d'un cap que de l'altre;
perquè ja les seves mans,
tremoladisses, portava.
"Ara et contaré un bon fet
que em succeí"... i s'espaiava
contant coverbos de quan
ell era jove... i passava
en el servei militar,
i em recitava els llinatges
de capitans i sergents
i quasi sempre acabava
narrant amb to melangiós
eixides de segar i batre.
Jo escoltava embadalit
perquè tot allò semblava
als meus vuit anys, tan llunyà
com un món inabastable.

Llavors acalava el cap
i es submergia en un lapse
absent, com si dormiscàs
tota una son d'enyorances.

Vaig raonar més envant,
que el futur no anomenava
perquè l'avenir no és res
quan sols es viu de nostàlgies.

Quan a l'escola el matí
amb la bicicleta anava,
ell ja seia sota el pi
fruitint l'ombra regalada.
"Ja saps sa lliço de cor?"
anhelant em preguntava.
Jo treia el llibre forrat
de la cartera esquinçada
i li deia obrint al punt,
"dóna'm tota aquesta plana!"
Ell es posava amatent
i jo amb innocent gaubança
cantava de cor els rius,
o les províncies d'Espanya.

Ell, que a penes als nou anys,
perquè viure s'imposava,
ja feia de porqueret
pels aspres verals d'Albarca,
no sabia escriure un mot
i menys llegir una paraula.
Sols capejava orgullós
i els dos ulls li espirejaven.

Mes tard, de la mà del temps,
-el temps no passa debades-
tombà al buit de la mar gran
un vespre de lluna clara.

Avui l'atzar ha volgut
que creuàs la senda amada
per on antany, delitós,
cercava nius i jugava
i els jorns volaven plaents
sense temors ni recances.
El pi ja ha assolat el temps,
-el temps no passa debades-
el refluixà la blanor
del ploure dins la hivernada

i el nord li féu batre els peus
amb una empenta salvatge.
Però ran del rabasser
pel greny de marès i mates,
he endevinat el seient
vora uns brins de fanàs mascle.

I el blau record prodigiós
ha fet que sentís encara
una cimada d'encís
de dalt a baix l'espinada.

Com si l'ahir fos avui
per un instant memorable,
ha dibuixat mon esguard
la seva figura lassa.
El coll pansit i arronsat
entre el forcat de l'espatlla,
el lleu tremolor a les mans,
la llosca penjant als llavis,
com un sementer solcat
la cara afable i ruada
i, enmig d'un tènue somris,
els ulls que li espirejaven.

Gent de per la Vila

DON JUAN SARD PUJADAS El Teatre Principal

La noticia tots la sabem. El dia 29 de juny de 1984 queda ablamat el nostre Teatre Principal. I deim nostre perquè tot el poble el sentia un poc seu, que no debades les més íntimes emocions s'havien sentides gaudint assegut a les seves butaques, de qualque espectacle o pel·lícula torbadors.

Al llarg del nostre Artà trobareu diversos articles que vos parlaven d'Ell. Aquí una entrevista amb el seu propietari Joan Sard Pujades que ens conta coses del nostre benvolgut i malhaurat Principal.

El primitiu Teatre es va construir a una casa que tenia en Llorenç Tous Vives "de S'Estepà", en es carrer de Ses Roques i dia 26 de març de 1910 va vendre participacions d'aquest edifici que sa destinava a Teatre.

.....?

Entre els compradors D. Antoni Càno Garcia, pare com saps d'es Canos, Daniel, Tomàs, Paco i Mercedes.

Altres participacions foren venudes a D. Valentí Massanet Beltrán (Terrés) sogre d'en Ramallo. I altres participacions a En Miguel de Sant Salvador.

Sa madona Magdalena de S'Estepà, tia de Llorenç Tous Vives, propietari de la casa on es va edificar el Teatre Principal l'any 1910.

.....?

Ses vint que li quedaven a En Llorenç de S'Estepà arribaren a esser propietat de Magdalena Vives, sa tia d'En Llorenç de S'Estepà. Més tard el meu pare va comprar ses del Sr. Cano i ses de D. Valentí Terrés, fins que definitivament, partint s'heretat, me va tocar el Teatre a mí.

Fins quan no es va fer la reforma?

Fins a l'any 1948. S'Arquitecte fou Josep Ferragut i s'aparellador Sr. Terrassa, que va ser batle de Calvià, foren els tècnics de la reforma. El projecte i direcció d'obres costà set mil pessetes.

-I sa reforma total pot recordar-ho?

-Pot esser set o vuit centes mil pesetes.

-A més del seu pare quins empresaris recorda?

-D. Toni Cano que per cert va dur es music D. Toni Torrandell.

-Recorda amb que s'estrenà després de sa reforma?

-Amb San Antonio, una pel·lícula superproducció. (Ses màquines eren noves, perquè jo encara record que mestre Joan Marin el pare d'en Pep, tirava es cine rodant a mà).

-Companyies famoses que hi han desfilat?

-Apart de n'Alcaina que feu es seus decorats que tant be manejava en Pere Toro, tramoista molts d'anys, N'Alfonso Candel, Tarsila Criado, que feien comèdia cada dia a Teatre ple. Sa gent feia unes hores més de llatra per poder-hi anar. Hi cabien nou-centes persones.

-Més?

-Enrique Guitart. Maria Fernanda Ladrón de Guevara, Ana Mariscal i locals en Toni Rai, en Joan Leu, en Rabassó i sa Companyia d'Es Cos amb tú, Calafato, Rebessó, Banaula, Maria Servera (Virella) Madó Xoroia, Sebastià Febrer (Figuera), i Toni Massot, Joan Cleo i Colau Xina amb un Comendador inoblidable i en Perico Blanch, etc.

.....?

-Qui també estrenà obres en aquest teatre fou en Xesc Gurries, en Julià de ses Coves.

Per cert es dia d'aquest estrena els actors li tudaren l'obra.

-Què trobes, Pedro, li demana en Julià a en Pedro Sancho (cusí)?

-Que avui, amb aquests actors, ni en Benavente se salva, li contestà en Pedro Sancho.

Un programa estupendo en temps de festes de Nadal costava 50 ptas. Darrerament el duia Lluís Segura del qui trobarem una referència a un altra lloc de l'Artà. -Don Joan, tornarà reconstruir el teatre?

-Encara que volgués, no puc.

I te raó. Un teatre avui es cosa de tots. Sols el poble unit el pot aixecar. Esperem el miracle.

S. G.

GUARDEM BE LA NATURA

La conservació de l'espai natural preocupa de veres. El progrés o la civilització causen indubtables beneficis, però no de franc: una de les conseqüències, la degradació del medi ambient, és una factura caríssima, on el dany supera la mesura del guany en una proporció excessiva. Dissortadament ja ens hi hem avesat i gairebé no advertim (com a col·lectivitat almenys) un problema greuíssim que pot atènyer dimensions catastròfiques. El perill imminent el tenim a la porta, si cau no cau: Cala Agulla trontolla i el nostre terme té festejadors que el desvirgarien sense cap escrúpol, per poques facilitats que rebessin.

La línia d'aquest periòdic demostra en aquest punt una sensibilitat realista. La pol·lució costanera, la planificació urbanística, l'especulació del sòl, l'abrasament de pinars i garrigues són temes repetits que es plantegen oportunament en el doble caire personal i polític.

Es tracta, certament, d'una qüestió política que necessita labor comunitària a nivell de país i de tota la terra. Per ser, doncs, un afer col·lectiu, cal exigir dels poders públics la presa de mesures adients: planificació del sòl que garanteixi l'equilibri ecològic; creació de reserves naturals protegides; condicionament de zones verdes amb instal·lacions públiques per a ús de la comunitat; destinació d'amplis espais verds en els barris de vivenda; construcció de plantes depuradores o d'instal·lacions que permetin la recuperació útil dels fems, i un llarg etc. Són graons d'una escala d'urgències que sol·liciten de part nostra l'encoratjament, la demanda, el prec o la denúncia.

Però no oblidem que la pol·lució és també personal (potser més personal que no pensàvem), tant en la seva causa com en la solució pertinent. Amb l'aportació de l'individu s'hi ha de comptar. Les maneres de col·laborar són infinites. Cada un de nosaltres ha de pensar que, a més de la protesta, pot oferir l'acció, que substitueixi la usual apatia o la infructuosa rentada de mans.

He tingut el plaer de meditar un article de Wolfgagg N. Nalgeli, aparegut a la revista internacional dels Boys Scouts. Els destinataris a qui l'autor s'adreça no són primordialment les institucions públiques o privades, sinó les persones individuals, a qui proposa un conjunt de camins o remeis per a frenar la destrucció del medi ambient. Les idees o punts expressats són ben realitzables dins la societat centroeuropea o nord-americana; no tant dins la nostra, lleument endarrerida. Però molts es poden complir i el que importa de veres és copsar l'esperit que conté la lletra i veure que les persones tenim possibilitats certes d'afrontar la degradació ambiental.

Passam a transcriure les receptes que semblen oportunes i factibles:

El desert "artificial" de Betlem mostra el poder de la negligència i la beneïtura de molts. ¿Què s'ha fet de la verdor d'antany, de les mates i els pins que feien ombra? ¿On és el benefici que justifica tant de mal?

10/174

Si usíssim del transport col·lectiu enlloc de tant d'automòbil particular, recobriríem el tren, fariem comunitat i minvaríem la pol·lució.

-No utilitzeu massa detergents. La majoria contenen fosfats. Els llacs i rius estan morts per culpa dels fosfats.

-Vetlau que no vossi gens quan canvieu l'oli del vostre motor. Un litre d'oli converteix en inútils per al consum un milió de litres d'aigua.

-No deixeu que l'empleat de la gasolinera us ompli el dipòsit fins a dalt de tot. Verifiqueu que el tap sigui correcte. La gasolina perduda és una de les grans fonts de pol·lució dels oceans.

-Parau els vostre motor quan l'espera es prolonga davant un semàfor vermell, d'una barrera de pas a nivell o d'una caravana. Quan el motor marxa a ralenti, el percentatge de gasos nocius és entre cinc i deu vegades més alt que quan el cotxe circula.

-Evitau recorreguts inútils. Quan faceu els mateixos trajectes que els vostres veïns, agrupau-vos dins del possible per tal d'utilitzar un sol cotxe en lloc d'uns quants.

-Lluitau contra els dipòsits desordenats de fems.

-No tireu ni deixeu en la natura ampolles de plàstic, llaunes de conserves, carrosseries de cotxe ni altres deixalles. Deixau la natura neta en les vostres excursions, enterrau bé els fems o tornau-los a ca vostra per llençar-los als contenidors.

-Estalviau l'energia en totes les seves formes. No poseu en marxa la rentadora per dos mocadors. Desconectau els aparells i apagueu els llums que no faceu servir.

-No voteu polítics ni parlamentaris que tinguin poc interès en la protecció del medi ambient i donau el vostre suport a aquells qui manifesten per aquest temes un interès clar.

-Associau-vos dins el vostre municipi amb aquells qui pensen com vosaltres, de cara a fer acceptar a les autoritats polítiques i als funcionaris les exigències derivades de la protecció del medi ambient.

JOELL

¿LA ULTIMA SESION?

Fue como aquel viento que se llevó inmisericorde la vida alegre del Sur... Fue como aquel viento, y las llamas de la tragedia consumieron, en el atardecer de fuego, el viejo Cine, el Teatro antiguo y señor. *Gone with the wind*. Se lo llevó el fuego, se lo llevó el viento del crepúsculo encendido de una tarde de junio. Como en el mítico film de la *Metro* que, al igual que tantos y tantos, vimos por vez primera en este recinto de sueños hechos de luz y de sombras, todo se lo llevó un viento de fuego. El viento de fuego de un crepúsculo escarlata.

Y fue como si algo se hubiera roto en el corazón de todos, como si hubiera muerto en el alma de cada uno ese algo que se muere cuando lo muy querido se va. Porque esta vez, compañeros, no fue un viento de cine ni un fuego de technicolor, ni sueños de celuloide con melodías de Max Steiner y un *happy end* balsámico para acabar la sesión. No sonó como casi siempre en las tardes de domingo de nuestra infancia, la trompeta lejana de los finales felices y nadie llegó, en el último momento, para salvarnos de la desventura. No, no hubo final feliz para el viejo **Principal**. No hubo sino el sobrecogido *The End* de las ruinas, un *Fin* desolado de escombros y cenizas.

Y me diréis que el siniestro, de haberse producido una o dos horas más tarde, pudo haber sido infinitamente mayor de lo que fue, y no os lo niego. Pero también es verdad que el hecho es en sí mismo, una tragedia colectiva, una tragedia cultural y sentimental para este pueblo nuestro que en su **Teatro Principal** tenía una de aquellas siete u ocho cosas de las que ha podido sentir orgullo legítimo. Y el viento de fuego barrió en un instante tres cuartos de siglo de historia y nos dejó sin Cine y sin Teatro. Decid si no es para morir de pena.

¿Y qué haremos ahora? No vale decir que ya no necesitamos un Cine porque tenemos televisores y videos; no vale. El goce estético del arte cinematográfico, en su plenitud máxima, reclama la sala oscura, la pantalla gigante, el haz luminoso arrebatando la imagen del corazón de las tinieblas y la pura emoción de la contemplación compartida. La realidad verdadera del cine -su realidad y su mito- reside en el misterio profundo de la caverna de sombras iniciática, en la magia justamente de lo que ahora hemos perdido y no sabemos todavía si nunca volveremos a reco-

brar. Todo lo demás es sólo aproximación o simple sucedáneo. Y sucedáneo, en todo caso, del cine, pues del teatro, ni eso.

¿Qué haremos, pues, ahora? ¿Levantar un nuevo Teatro, *moderno*, en otro lugar? Quisiera poder creer en la viabilidad de esa utopía, pero mucho me temo que en aras de lo utópico dejemos de realizar la posibilidad que tal vez todavía nos quede de levantar de nuevo, sobre estos escombros, nuestro **Teatro**, de hacer que renazca de estas cenizas el Ave Fénix de un nuevo **Principal** remodelado. Ahí mismo, porque entre estas ruinas yace la solera de una larga tradición; en este mismo lugar, sacralizado por el recuerdo, en el que resuenan los ecos de mil noches de temblor estremecido de bambalinas y fulgor de candilejas, y reverberan aún las imágenes de miles y miles de ensueños de cine.

¿Fue acaso el veintinueve de junio, la última sesión del **Teatro Principal**? ¿La última, definitivamente?

No sé, pero pienso que ninguno de nosotros quisiera para este Teatro del alma el mismo final aquel de un bello y tristísimo film, *The Last Picture Show*, de Peter Bogdanovich: el de un viejo salón de cine que muere en un pequeño pueblo del medio oeste americano porque la televisión ya ha llegado al lugar y la exhibición cinematográfica ha dejado de ser un negocio rentable. Y el viejo Cine muere al tiempo que todo un universo sentimental desaparece con él. Sólo unos pocos adolescentes asisten a la proyección de la última película, *Río Rojo* de Howard Hawks: John Wayne y Montgomery Clift cabalgando la vasta pradera, la inmensa llanura, del *western*... Y el Cine cierra sus puertas sobre la vida del pueblo y muchas cosas mueren en esa noche de *la última sesión*, mientras el viento arrastra en el polvo de las calles solitarias los matorrales secos arrancados al desierto.

¿Llegó también para nosotros, con el incendio del **Principal**, la hora de *la última sesión*...?

Solamente una cosa puede salvarnos de ella, sólo una cosa puede salvarnos de haber perdido para la cultura de nuestro pueblo el Teatro y el Cine: el que sepamos asumir el reto colectivo de volver a poner en pie todo cuanto nos arrebató ese mal viento de junio, todo lo que se llevó ese viento de muerte que prendió la tarde de estío con rojos de fuego. Con rojos de fuego sin música de Steiner.

TEATRO PRINCIPAL - ARTÁ

Lo que el viento se llevó

es una obra maestra del cine que ahora llega a Artá en medio de una expectación nunca igualada.

La historia tumultuosa del viejo Sur americano, que tan bellamente fué descrita en la conocidísima novela de Margaret Mitchell, cobra vida nueva al ser llevada a la pantalla en un perfecto Technicolor que añade encanto y poesía a las aventuras de unos personajes a quienes la pasión por la tierra nativa y por sus tradiciones y costumbres condujo a una guerra terrible. Una magnífica historia de amor con el fondo de la guerra civil americana; eso es

"Lo que el viento se llevó"

Reserve con tiempo sus localidades, que irán siempre numeradas.

Vd. verá más de una vez

LO QUE EL VIENTO SE LLEVÓ

Programa de mano de cuando el Teatro Principal estrenó el más famoso y mítico film de la historia del cine.

GABRIEL GENOVART SERVERA

PETITES HISTÒRIES DE'S SAULONAR

SA BARCA DEL BOU

III i últim

Embarcàren a posta de sol.

—“Avante”— digué es Pai Toni.

En Guillem Barceló li féu senyal a Mateu Confit i aquest posà el motor en marxa, un cop haver encés sa metxa que s'emprava per aparells a “gas-oil”.

Rullava sorollós però suau i segur. No de bades era sa nineta d'es seus ulls.

Salpàren lentament i enfilaren sa bocana d'es port. Contemplat des de mar, es Port de Manacor era una runa. Anaven reconstruint ses cases que, canonades, bombes i qualque altra baladrinada, havien enderrocats.

A proa es tres falangistes fent-se contarelles divertides perquè reien de bon de veres.

Es Pai Toni assenyala a en Barceló sa ruta a seguir aquella nit. Doblaren cap a babord.

Mirà dissimuladament a es seu cunyat Monserrat Fosc que li estava fent una senya imperceptible, com a estranyat.

Cala Petita, Punta Rasa i Cala Morlanda que en Mateu tant coneixia on havia passat tota sa seva minyonia mentre son pare llaurava o batia segons per on volava es pèndol del temps que assenyala el de sembrar i el de collir. Per S'Illot encara es veien restes de s'aeroplà que quedà amarat vora la platja, quan els rojos fugiren es 4 de setembre de l'any passat.

—Viva el món! Meam si avui es passaran tota sa nit damunt coberta.

La mar no es bategava.

Viraren cap a sud.

Es temps no passava.

Poc a poc nit ben fosca i es colombraven les clarors des tres cigarrets fumats a proa.

A estribord ses llampades d'es far de Cala Figuera i per proa ses lluernes més potents d'es de Ses Salines.

Feren senyes davant Cabrera i tornaren girar cap a nord.

—Vatua el món! . Que feim aquí? —diu en Montserrat

Fosc remugant mentre replegava un calabrot.

—Tranquil— Pentura navegarem per davant Aubarca d'Artà.

A la fi veuen es Pai Toni donant ordres en es patró i tots tres davallen a ses lliteres.

Sa corona i es bover mostraven que eren mes de les tres de sa matinada.

Passa un temps llarg i feixug. Es tremoló no les deixava i no era tant sols per sa serena.

En Monserrat devalla i torna pujar de peu de moix.

—Dormen ben arreu.

—Au idò! diu en Guillem.

Tapen es portelló i peguen rodada de clau.

Es tres falangistes romanien presoners sense que s'haguessin donat compte.

Posen proa cap a es far de Gala Ratjada i davant per davant es patró fa sa senyal.

Viren cap an Es Cagarro i en es feu de Cala Mesquida, emproen Formentor i naveguen una estona davant Es Saulonar virant lentament cap a Llevant d'on una estona anavs s'aixeca.

Va roncera s'auba.

Sol sortit entren per sa bocana d'es port de Ciutadella.

Banderes republicanes de la C.N.T. i la F.A.I.

—Mos heurem fotut dins un mal bugat—diu en Fosc.

En Mateu salta a terra. L'enrevolten carabiners, guardamolls i marineria.

—D'on veniu?

—De Mallorca. Duim tres falangistes, però si no em prometeu que no les fareu res, tornam a salpar.

—Hala saltau. Aquí no vos passarà res. Ja he telefonat a en Palou i ara vé cap aquí.

Un home ben carat s'atraça a en Guillem.

—Som en Biel Boira, es que fou Batle d'Artà. No duis ningú de per allà.

—No. Mos ha vengut just passar-nos noltros.

Es que...

—Qui queda per allà?

—Prop d'en Porrassar que es veu de pla en pla des de Ciutadella queden: en Tià Filmorat, en Joan Rabassó, en Toni Clarito i molts mes. Per dins Son Puça es germans Sanchos o Papes i entre ells en Mateu que era es meu secretari particular.

I feia capades de pesar.

—Si vos puc servir en qualque cosa. Som amic d'es Cap Militar en Palou. També es d'Artà.

Es falangistes foren interrogats i posats en llibertat, dins pocs dies sols amb obligació de fer-se presents cada deu. A n'es quarter general. (Quina diferència de lo que els passà a ells tres anys després, però això es motiu d'una altra història).

La història dels homes que sofriren perquè qualcú va decidir enfrontar-los uns contra els altres.

Aqueixes petites històries d'Es Saulonar entren ara a un punt molt delicat. El de contar el que passà amb aquells homes que quedaren escondits dins la grandària d'Es Verger.

Punt per punt anirem cercant veritats.

ES BORNÍ

PLAN DE ESTUDIO DEL AGUA DE ARTA

Es tan importante disponer de una infraestructura sanitaria correcta en lo concerniente al agua de bebida, que ya el ingeniero sanitario Hazen determinó que por cada defunción de fiebre tifoidea que se evitaba, disminuía al mismo tiempo la mortalidad por otras causas. Esto significa que si el agua es potable (exenta pues de microorganismos patógenos) no sólo disminuirá la mortalidad por enfermedades transmisibles a través del agua (cólera, fiebre tifoidea, hepatitis A... etc.) sino que también disminuirá la mortalidad general.

Así pues vamos a formular un sistema de estudio del agua de Artá:

- 1.º Emplazamiento geográfico. Topografía y levantamiento de planos. Estudio del suelo y subsuelo.
- 2.º Situación de la captación y de los depósitos. Medidas de protección anticontaminantes.
- 3.º Recursos hidrológicos alternativos. Cantidad, calidad y situación de los mismos.
- 4.º Fuentes de contaminación próximas:
 - Edificios.
 - Huertas.
 - Rebaños, granjas.
 - Barureros, estercoleros.
 - Pozos negros, fosas sépticas.
 - Cuadras, gallineros, establos.
 - Industrias.
- 5.º Estudio de las características de la red de distribución del agua potable.
- 6.º Estudio de las características de la red de alcantarillado.
- 7.º Evaluación de las fluctuaciones cuantitativas y cualitativas de la fuente (Epocas de lluvias y sequías).
- 8.º Estudio físico-químico del agua. Posibilidades de corrección de los componentes anormales.
- 9.º Estudio microbiológico. Corrección de las anomalías.
- 10.º Vertido de las aguas residuales. Emplazamiento. Composición del suelo. Posibilidad de filtraciones. Evaluación de la autodepuración.
- 11.º Consecuencias ecológicas del vertido residual.
- 12.º Basureros. Emplazamiento. Suelo. Anemometría. Autodegradación. Filtraciones. Consecuencias ecológicas. Roedores e insectos. Esterilización.
- 13.º Posibilidad de tratamiento de aguas residuales y residuos sólidos putrescibles y su aprovechamiento como abono.

LEGISLACION BASICA SOBRE ABASTECIMIENTO DE AGUA

a) Los ayuntamientos están obligados a suministrar agua en cantidad y calidad suficientes a los ciudadanos.

Para que un agua sea potable no debe contener microorganismos, y sus caracteres físico-químicos no deben sobrepasar las cifras expuestas. Es agua sanitariamente tolerable aquella en la que alguno de sus caracteres físico-químicos sobrepasa los límites tolerables, siempre y cuando no se trate de productos tóxicos o radiactivos, los que dan agresividad al agua, o los que indican contaminación fecal. También es sanitariamente tolerable aquella que teniendo los caracteres físico-químicos en la norma, contiene coliformes, estreptococos fecales o clostridio-sulfito reductores en 10 ml., pero en ausencia de E. coli.

b) Por parte del farmacéutico titular se harán los análisis de cloración una vez a la semana en poblaciones de más de 5.000 habitantes, y mensualmente los análisis microbiológicos.

c) La red de agua potable será subterránea y a una profundidad mínima de 80 cm.

d) La red de alcantarillado irá siempre por debajo de la potable.

e) Las unidades de captación del agua estarán protegidas de posibles contaminaciones.

CONTROL SANITARIO DEL AGUA DE BEBIDA

El agua, elemento indispensable para la vida animal o vegetal, puede ser también bajo ciertos condicionantes un vehículo fatal de transmisión de enfermedades.

Además de la necesidad fisiológica del agua, el hombre hace uso de ella en labores domésticas, municipales e industriales, lo que hace que el consumo de agua sea cada vez mayor, y tanto más cuanto la sociedad sea más industrializada. Este aumento del consumo y la exigencia de que el agua sea en todo momento inofensiva, junto al incremento de las fuentes de contaminación, ha llevado a la sociedad a formular unos criterios mínimos de potabilidad y a lograr una cada vez más sofisticada tecnología de potabilización del agua.

El agua natural no es químicamente pura, sino que es una disolución más o menos concentrada de gases y sales minerales, dependiendo del terreno por el que discurren. Clásicamente se ha dicho que el agua debe de ser incolora, inodora, e insípida.; además debe carecer de turbidez y tener una temperatura agradable al paladar.

COMPONENTES QUIMICOS	CONCENTRACION CONVENIENTE	CONCENTRACION HABITUALES DEL AGUA	CONCENTRACION TOLERABLE
Residuo seco a 110° C	750 mgr/l.		1.500 mgr/l.
Cloruros	250 mgr/l.		350 mgr/l.
Sulfatos	200 mgr/l.		400 mgr/l.
Nitratos	30 mgr/l.		, 30 mgr/l.
Calcio	100 mgr/l.		200 mgr/l.
Magnesio	50 mgr/l.		100 mgr/l.
Hierro y Manganeso	0,2 mgr/l.		0,3 mgr/l.

ph.—El ph es un índice de la acidez-alcalinidad de una solución. El agua es conveniente que tenga un ph entre 7 y 8,5, pero se tolera un ph entre 6,5 y 9,2. Las aguas de ph bajo (6,5) son ácidas o agresivas y disuelven los metales (plomo y zinc) lo que puede originar intoxicaciones por estos elementos.

AUGUSTO LEON

(Continuará)

BRUIXERIES

En Biel de ses Rotes era un terrassà empeltat de mariner. De jove s'escarrassà per conrar unes miserables rotes que ja havien cultivat els seus padrins, però, per molt que maldàs lluitant, molt fener, amb els cards i les argelagues, aquestes sempre li guanyaven, i rares vegades aconseguia que les espigues s'alçassin, magres i clares, dos pams per damunt de la terra resseca i pedregosa. Per sort, les rotes estaven a la banda de mar que, amb el seu nacre verdós l'aconsolava de l'eixutor esquelètica d'aquella terra desagradida. Desesperat, al veure el poc profit que en treia, s'avesà a baixar a la caleta dels pescadors. Cada vegada hi allargava més l'estada i sovint sortia a pescar amb ells. Fill d'una terra àrida, arribà a pensar que, a la fi, havia topat amb la vida. Mentre feia de pagès, com mai no veia ningú, tret de la seva dona; no era gaire xerrador, però entre els pescadors el seu lèxic s'enriquí fabulosament, i prengué el costum d'empedrar la conversa amb coverbos mariners. Viudo i molt vell se retirà a la vila, i la gent el trobava un vellet alegre que sempre tenia per a tothom un mot salat. Habitava a la forania, però cada dia pujava al mirador per a contemplar les dues o tres llenques de mar que guaitaven par damunt dels serralsi

—Si la poguéssim acostar! —deia—, i aquesta expressió, a força de repetir-la, se li convertí en mania, i això fou causa de la befa que desiriara li feia el jovent esburbat, a lo que ajudava molt, val a dir-ho, el seu *modo* de parlar que sempre anava esmaltat de refranys de la gent de mar. Quan veia les al-lotes endiumenjades que sortien a passejar, els deia: "Cel tivellat i dona pintada, no són de durada"; si escoltava com els bergantells les insultaven, els reprenia: "Donzella un poc bolera i barca molt falaguera, volen dur qualcú darrera", o bé, posant-se serió aconsellava: "Cada pesca, vol un esca". Un dia que trobà una dama, una mica cursi, que sortia de la "peluqueria" li va etzibar: "Quan una barca va fina - un atxem la despentina".

"Que ja s'acosta la mar? Quan acostau la mar?" eren les preguntes que sovint li feia la gent, prenent-lo per boig. Ell no s'enfadava per això. "De la mar i d'es caparrot - ningú treu lo que vol, sinó lo que pot" contestava. Però, un dia la seva contesta féu sensació i corregué com a pólvora per tota la vila: "Ja l'he estirada fins mes ací de Son Assopa, però m'ha caiguda dins es torrent".

"Maria Santíssimeta! I, si seria un bruixot?", se deien les dones. Els homes més curiosos pujaren fins al mirador, i alguns s'enfilaren fins a Sant Salvador per a comprovar-ho. Res: uns bocins de blau recolzats damunt la corba de les muntanyetes, i entre Sant Jordi i s'Heretat, com sempre, una faixa de mar més ampla i més alta. També hi acudí En Biel, i al trobar-se al mig de la rodona dels badocs digué: "Llebeig - aigua veig... - deia un terrassà - mirant la mar", i després alçant la veu cridà: "Que en sou de bàmbols, és que no ho veis que està mes alta que la terra i que si la fèiem caura arribaria fins su-baix d'es mirador? La majoria feu la rialleta que fan el curts de gambals que mai no entenen res; sols l'amo En Miquel, el darrer moliner de vent que quedava a la vila, li donà la raó.

Justament l'amo En Miquel era l'única persona de qui sempre se'n reia el Sen Biel, per allò de "pescador de canya i moliner de vent - casi mai fan testament". "Calla, li digué, que tu ets com es patró Mostela", i afegí mig cantant: "Es patró Mostela - quan no feia vent - bufava a sa vela". Era injust, perquè l'amo En Miquel era lletraferit, i sabia moltes de coses que es contaven d'En Tià de Sa Real i altres glosadors que, temps enrera, tingueren gran fama de bruixots; sabia cançons d'Es Coix de la Bau, i fins havia representat, en temps del Teatro Guiscafrè, l'Entremés d'En Roegó Florit i Nà Faldó. Però, la vida es així i el mèrit no

sempre és apreciat.

Vet-aquí que, un vespre, entrà misteriosament En Biel al molí i diu a cau d'orella a l'amo En Miquel: "Anit". L'amo En Miquel badà uns ulls com a dues escudelles.

Alta nit se'n munten tots dos al mirador solitari. L'amo En Miquel tremolà de por quan xiulà l'òliba de l'Església i pegant un bruel s'agafà al coll del Sen Biel qui es limità a dir-li: "Beneit". La freda claredat de la lluna regalimava per les parets de l'Església i s'endinsava dins les ombres fosques de les terrades. No era una òliba la que xiulava, sino un esbart d'òlibes; un ocellot de mal averany passà baix, quasi arran dels caps dels dos aventurers. En Biel de ses Rotes, dret damunt de la paret, cridava la mar fent signes misteriosos, i la mar es movia dòcil i obedient. L'amo En Miquel tancava els ulls per no veure la gran massa d'aigua que rodava per damunt el camí de Sa Torre. Una lluneta trista, com una tallada de melò, enllumenava la glopada que avançava poc a poc. Quan començà a negar les cases d'es Pou d'avall, l'amo En Miquel, per no mirar-la, s'acotà darrera la paret, però llavors va descobrir, ple d'angoixa, un canot de pèl negre que el mirava fixament. "El dimoni!" cridà, mentre s'aferrava a les cames del Sen Biel, i quasi el tomà. "Animal!" cridà aquest, i afegí: "Mira!"

A baix del mirador, la mar quieta dormia amb un respir assossegat i ses onades suaus, gairebé imperceptibles, tupaven la murada, mentre la lluna dibuixava damunt de la pell de la mar anguiles movedisses de plata.

L'amo En Miquel contemplava la mar allargada dins el llit d'una nova badia. "Vaig a contar-ho a sa dona", digué entusiasmat. En Biel se'l mirà amb un fondo despreci compassiu: "A ses dones i a la mar, les han de sebre enganar"; i, començà a davallar els primers graons, pero se refé, i aturant-se al replà on l'escala se bifurca, s'acostà al mur i com de dalt d'una trona, aixecant els dos braços en l'aire, predicant a uns fidels invisibles, s'exclamà: "Si es rem es romp p'es guió - sa culpa la té es patró - i si és a sa vela s'esqueix - passa lo mateix".

—Me sap greu haver-vos duit. Demà tota la vila ho sabrà. Encara no heu après que "sa dona i es pop, tot dos - ben ablanits són millors." Bona nit!

Girà pel carrerò de N'Aixa. L'amo En Miquel el veia allunyar-se untat de claror de lluna, una llum blavissa i freda com a de lluernà, fosforescent i mòbil, com focs follets de cementiri.

"Es el mateix dimoni", pensà. Una suor gelada li regalimava pel cos i un clafred de por feresta, li feia tremolar les barres. A la fi, se senyà i li envellà, de quates, pel mig de les ombres del carrer en silenci, com un esperitat.

JOSEP SUREDA BLANES

EL ULTIMO EMPRESARIO

Luis M.ª Segura Bonnín, 47 años de edad y 30 de dedicación absoluta al gremio de cinematografía, en sus ramas de distribución y exhibición.

Empresario del Cine Principal de Artá desde la temporada de 1977/78 hasta su final por incendio.

Desde el primer momento se abrió las puertas a todas las tendencias, dispuesto a todas las sugerencias, intentando complacer a todos los públicos.

En el ámbito cultural se intentaron todas las sesiones posibles de Cine Club, incluso con comentaristas expresamente desplazados de Palma. Los contactos con el Instituto y demás Colegios, celebrando funciones especiales para los estudiantes han sido frecuentes, incluso con precios especiales. Nunca se han escatimado medios para poder ofrecer las obras teatrales de mayor divulgación en Mallorca, dentro de las posibilidades que limitan una población de menos de 6.000 habitantes. Cualquier entidad cultural o social, ha encontrado siempre el camino abierto para la celebración de actos de tipo local.

En el ámbito comercial se han ofrecido los principales estrenos como si de cualquier capital importante se tratara, sin demoras e incluso en infinidad de ocasiones por delante de todos los demás pueblos de Mallorca de mayor categoría. La lista de títulos proyectados recién salidos de la cartelera de

Palma, sería interminable. No tan solo se contrataba todo el material disponible en Palma, sino que incluso se contrataba directamente de Barcelona en las distribuidoras sin sucursal en Palma. No existe título de categoría que no haya sido ofrecido al público de Artá sin escatimar esfuerzos y sin mirar costes.

En el ámbito infantil y juvenil, ningún domingo o festivo dejó de proyectarse "su" programa especialmente dedicado a ellos.

Cuando la censura abrió sus puertas, los amantes de las "emociones" también tuvieron su programa semanal.

Durante estos años se han experimentado todos los cambios aconsejables, intentando adaptar las sesiones y los días de proyección a la mejor conveniencia del público. Cuando una prueba no ha sido de la aceptación general, se ha vuelto a rectificar, cosa que no siempre es fácil y que además es digno de mención, por cuanto la mayoría de empresas viven agarradas a las "costumbres" que son incapaces de adaptar a nuevas tendencias y exigencias de la vida moderna.

Por otra parte el Teatro, como sujeto, ha sido siempre objetivo primordial en cuanto a su cuidado y conservación, no dejándolo envejecer, más bien, rejuveneciéndolo constantemente. Igualmente las técnicas de proyección han sido constantemente cuidadas en sus dos

LUIS M.ª SEGURA BONNIN

vertientes principales: Imagen y sonido.

La ilusión y los proyectos, en estos momentos de especial crisis en el sector cinematográfico, no tan solo no había decaído, sino que se estaba elaborando un presupuesto para estudiar la posibilidad de efectuar galas juveniles todos los domingos por la tarde, en la próxima temporada.

En consecuencia, vaya desde aquí, mi total agradecimiento a cuantos han hecho posible esta realidad, a mis colaboradores más directos y a todo el público que con su asistencia hacía posible la difícil supervivencia. Para todos hubiera deseado un final más feliz...

JOSEP SUREDA BLANES - RESUM BIOGRAFIC

1890 Neix a Artà el 23 de juny, vigília de Sant Joan, els seus pares són l'apotecari Josep Sureda Lliteras i Rosa Blanes Mestre. El padrí patern era pagès i el matern mercader. Té dos germans, En Miquel que serà metge i En Francesc, sacerdot. Aprèn les primeres lletres amb la molt anomenada mestra Jaumina i aviat s'aficiona als llibres per tenir accés a la biblioteca del seu oncle sacerdot Mn. Francesc.

1892 Traslladen el seu domicili a la Ciutat on el pare hi obri una apotecaria. Ocupen un pis del número 5 de Via Roma, però passen llargues temporades a Cala Ratjada on els padrins hi tenien una casa. A Palma va a escola al col·legi de D. Feliu Morey del carrer de les Minyones, enfront del palau Verí. Cursa el batxillerat a l'Institut, emplaçat aleshores al carrer de Monti-Sion.

1904 Al complir els 14 anys surt per primera vegada de Mallorca.

1911 Cursa la carrera d'apotecari a Barcelona.

1912 Treballa a Madrid als laboratoris d'Enric Moles i Antoni Medinaveitia, s'allotja a la Residència d'Estudiants depenent del Centre d'Investigacions Científiques del carrer Pinar del Chopo de la Colina, d'on ocupa el càrrec de Director el 1913.

1913 Amb col·laboració amb el Dr. Antoni Medinaveitia publica "Anales de la Sdad. Española de Física y Química". Investiga per l'Arxiu de Ciència de l'IEC i

segons alguna biografia publicada, estudia física i química a Munic.

Publica "Hidrogenación catalítica de derivados aromáticos con una unión etílica" i altres treballs.

1915 Llegeix a Madrid la tesi doctoral, que titula: "Nuevas tetraarilhidracinas" i tracta de l'àcid abietínic.

1915 a 1918 Estudia a l'Escola Politècnica Federal de Munic amb el professor Staundinger, futur premi Nobel. (Sureda Blanes té publicades les investigacions efectuades durant el període que passà a l'estranger.)

1921 Retorn a Mallorca, és nomenat director de la fàbrica Cros de fertilitzants a Porto Pi que pertanyia a D. Joan March. Hi estarà fins el 1926.

1926 Viu durant 7 anys a la Felguera actuant de subdirector de la Sdat. Española del Nitrógeno. Ja de retorn fou nomenat batle d'Artà.

1930 Publica "La princesa que tenia el rellotge aturat" i "El poeta pagès Frederic Mistral". L'any següent sortirà "Mathama Gandhi" i l'altre "Goethe i la química". Com també el seu més apreciat per nosaltres "El paisatge d'Artà" d'una gran riquesa de lèxic, amb profusió d'imatges metafòriques i altres trets d'un gran valor literari.

1933 Ocupa la direcció de la Stat. Indústries Agrícolas de Mallorca ubicada al Pont d'Inca. Empresa que no deixarà ja fins el 1952.

(Continuarà)

Anecdotalario popular

Muchas veces mi marido, Luis Pascual "es fii d'es Notari" (como se le llamaba en Artá) me decía sentir mucho afecto por este pueblo y sus gentes, pues consideraba a Artá su pueblo, ya que en el transcurrió la mayor parte de su niñez y su adolescencia.

Me contaba muchas anécdotas y aseguraba, sonriendo, que Artá tenía mucha historia.

Recuerdo algunas de sus anécdotas y supongo que nadie se sentirá aludido, pues eran del dominio público.

Un hombre había en Artá que se sabía muy enamorado de una mujer. Sus amigos le admiraban por ese amor, pero le importunaban con preguntas capciosas.

Las tertulias de los cafés son propicias a los comadros, porque no hay que creer que éstos son del dominio femenino, solamente.

Y eran de cajón los comentarios sobre tales amores por una mujer a la que nadie le reconocía atractivo alguno.

Y al pobre chico se le chinchorreaba a todas horas; hasta que un día estalló diciendo: "A més té s'alé pudent". Para que le dejaran en paz.

Vivía por Artá y Capdepera un sacerdote apodado "Es Ranxer". Era un santo varón y muy aficionado a la pintura. Contaba mi marido que pintaba grandes murales, pero muy malos, por lo que se les colgaba de las paredes del Castillo de Capdepera, donde no eran tan visibles.

Una vez se le ocurrió pintar un santo, pero se detuvo antes de terminarlo, pues tenía dudas sobre el colorido que había de darle a los ojos.

Y naturalmente estas cosas trascienden y era la comidilla de los grupos guasones que le interpelaban un día sí y otro también. Entre ellos se imaginaban a tal señor sentado por las noches en camión y en una butaca ante el cuadro de marras, estudiando el tema de los ojos.

Y un día magnífico con un sol de primavera, uno de tales guasones lo sorprendió bajando la cuesta de Cala Ratjada a pie y canturreando muy contento como un niño con zapatos nuevos. Y se dijo "ja li ha pintat ets uis!". Y como era de cajón le hizo la pregunta consabida y él contestó:

—"Sí, sí, li he posat ulleres de sol".

Hace años hubo en el pueblo un fotógrafo que ejercía su arte por las calles y plazas. Después reunía las fotografías en un "cubo" y como un pregonero, anunciaba a las gentes que salieran a recoger el fruto de su arte. Mi marido tenía un amigo y sabía que a su abuelo nunca le habían fotografiado. Le propuso que aprovechara aquella ocasión, pues el tal abuelo era ya muy viejecito. Se entrevistaron con el fotoroero y quedaron hacerle una foto de medio cuerpo. Y el viejecito, inocente y tal, preguntó al fotógrafo: "¿Qué trobes tu, que ha de ser de mig cos per abaix o de mig cos per amunt?".

Me refirió que un día paseando con un terrateniente de Artá, se le acercó un jornalero de la finca de tal señor y le anunció admiradísimo...

—¡Senyor!... ¡senyor! He descobert una vena d'aigo formidable!

—"Idò ¡tapa-la!... ¡tapa-la! —le contestó, rápido aquel señor.

MARIA GIL

Una vidriola esgarrada

Sa vidriola començà
com començava cada any
i crec que no es pensava mai
que no l'hagués d'acabar.

Si amb dobbers jo pogués
de que ella estigués aquí,
quin gust seria per mi
que recollís es dobbers!

Però això arreglo no té,
ella ja no tornarà,
d'aquest món se'n va anar,
que Déu l'acollesqui bé.

Molt de gust passava ella
d'es dimarts venir aquí,
sa vidriola seguir
per poder comptar amb ella.

Però això ja s'ha acabat,
ella ha acabat de penar.
Que molts d'anys poguem pregar
per sa seva tranquil·litat.

No sé si vos agravià
durant es temps que vengué;
si és així, demanaré
que la sapigueu perdonar.

Jo primer em volia anar
i que ella quedàs aquí.
Déu no ho ha volgut així,
ell ja sap per què serà.

Es trista sa soledat
i es temps molt mal de passar,
quan sa companya se'n va
i saps que no tornarà,
es bon temps ja s'ha acabat.

I ara per acabar,
perquè amb jo heu quedat bé,
a tots vos demanaré
m'aideu per ella pregar.

JUAN PASTOR VAQUER (RABASSO)

XERRAMECA

A la fi mos adrecen sa carretera p'es darrer revolt d'es coll d'Artá i sa curva de Bellpuig, just passat Son Daurat. Si adreçassin sa d'Es Comellar d'Es Fred, seria una llenegada venir de Sant Llorenç.

Hem anat a Capdepera per sa carretera nova. Això si que ho serà una llenegada. Podrem deixar es brou en es foc i anar a Son Moll a prendre un bany i a sa tornada sa greixonera encara no bullirà.

Has vist es programa de festes...?
Uf! ...
Ai!, Rosa. Qui t'ha afixat dins aquest bugat?

A la fi pareix que "lo de sa Depuradora" s'ho han pres en "sèrio" per devers Madrid. Ja era hora! Es que si no, mos exposàvem que es gabellins mos tornassin enviar sa m... a volta de correu.

Ses Festes...? Magres! ... magres! ...
Sort que han fet uns programes molt ben editats, molt ben il·lustrats

amb unes firmes literàries de primera. Suam cultura per tots es costats... en regalimam... Quin poble, Déu meu!

Es estrany que no contractin es Coloniers per a fer una nit de Teatre regional? Els sortiria barat i es poble riuria molt.

Vaja! ...que no saps que per allà hi guanyà es Centro?
Ah!

Manco mal que fan ballet clàssic i ball modern. No, si encara va ser una sort que es Teatre es pegàs foc.

I per què no ballen es nostres balladors de pagès? Que no tenen una subvenció de S'Ajuntament? Idò a ballar s'ha dit.

Es batle les ne deu haver parlat en es que se neguen a ballar i dit que per a fer Artá, igualment es pot fer des de los Altos fins a's nascuts en es barri d'Es Cos, posem per exemple.

Saps que et dic? Que no hi ha res pitjor que un poi entrat en costura...

Molts anys i bones festes i que l'any que ve duguem una mica manco de llana p'es clatell.

Amén!

EN PINDANGO

TEMPS DE GLOSES

Per MIQUEL BOTA TOTXO

Anys enrera, quan les gloses eren penó de llei i de l'agre de la terra, joia d'una ciència pagesa i d'una filosofia popular, se'n toparen tres de glosadors, un dia de sol fulgent per la serenor del maig obert cap a l'estiu i curull de roselles, margaridoies, asfòdels, estepes blanques i rosàcies, argelaga i altres flors silvestres que no les sembla l'home; flors que semblaven com un brodat multicolor pels viarans i garrigues, pel pla i la muntanya, just un himne d'esperança i d'amor a la gravidesa de la terra.

Tres glosadors. Un artanenc i dos pollencins: L'amo En Jordi Gili de Son Garrover, l'amo En Miquel Canador de l'Hort de Ca'n Trinxet i l'amo En Martí de Son Buit. Tres homes de pes. No per les seves polpes i musculatura, sinó per la seva dignitat i virtuts cíviques.

L'amo En Jordi, amb la gran satisfacció de retrobar-se amb dos companys benivolguts, va trenar aquesta escamesa:

“—¿Com va, Miquel Canador, la pau i la teva vida, tan venturosa i florida d'home de bé i glosador?”

Martí de Son Buit, ¿com va? ¿Què dius de Pollença, amic, tu que saps del temps antic, d'ahir, d'avui i demà?”

L'amo En Miquel Canador, amb la seva serenitat i parsimònia, testimoniatge claríssim del seu temperament equilibrat, li contestà:

—“Idò, ja ho veus, Jordi Gili. Content del teu bon estat. He viscut i he viatjat

per la mar ampla, en navili; i a peu, per terra, amb l'anhel de copsar la llibertat i endinsar forta l'arrel del seny i la veritat.”

I l'amo En Martí de Son Buit, que creu que les races i pobles del món no saben mantenir l'equilibri humà; i pensa que l'avolesa i la violència creixen sense mesura; i sap que són milers i milers de criatures que moren de fam; i que, per altra part, l'evolució jamai no s'atura per a les nacions i països potencials, mentre hi ha zones on encara l'home hi viu mancat d'allò més necessari; da-

vant tot aquest caramull d'idees, veu la vida un poc entelada i no arriba a comprendre això de la crisi econòmica i la crisi energètica, problemes gegantins que són la preocupació dels governants de tots els continents; idò, contestà així a l'amo En Jordi Gili:

“—No sé si he tornat petit de cos i d'enteniment, Jordi Gili. Jo me sent fins com a flux d'esperit. Ara bé, si amb coratgia

(Acaba a la pàgina següent)

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

EL CONSELL INSULAR DE MALLORCA AMB LA TERCERA EDAT

ASSOCIACIONS DE LA TERCERA EDAT

Us convidam a una recepció i a l'assistència a una representació al Teatre Principal. Pregam que les associacions interessades envïin una sol·licitud a la Comissió de Cultura del Consell Insular de Mallorca (Palau Reial, 1. Ciutat) abans del dia 30 de juliol.

RESTAURANT CASA MATEO

PER A QUEDAR SATISFET

CARN DE PRIMERA

PEIX FRESC

I NA PILAR A SA CUINA!

CARRER LEONOR SERVERA

DEVORA ES MOLL

CALA RATJADA

tots tres feim la colla forta,
no hi haurà baula ni porta
d'odi ni de traïdoria
que aturi la nostra veu
ni la llum del pensament.
No hi ha millor fonament
que la fe, si l'home creu."

I sentencià l'amo En Jordi Gili, amb
dretura i afecte fraternal:

"—Bé has parlat, amic Martí,
i amb paraules de raó.
A més de ser glosador,
ets honrat i pollencí."

¡Quina meravella la de poder dialo-
gar en vers! ¡Quin goig més inefable
el d'aquells tres amics, dient-se gloses
florides i enllaçant profundament la
seva antiga i sana amistat! Es una
complaença el fet de poder-ho recordar.

Els tres amics, els tres glosadors, se-
guiren parlant -fent gloses-, i recorre-
gueren carrers i places d'Artà, vila secu-

lar i de bellesa excel·lida semblant al
paisatge de Pollença. Recordaren temps
de juvenesa i un enfilall d'esdeveni-
ments que ressonaren dins l'Illa; i ana-
ren a dinar a dinar a Ca l'amo En
Jordi Gili, perquè la seva esposa, cuine-
ra de primeríssim cartell casolà, havia
preparat aposta dos plats saborosos:
com a primer, arròs amb magre de
porc i escalta-sangs; i de segons, unes
pilotetes amb salsa. I tots se'n xuparen
els dits. Qualcú haurà pensat que és un
anacronisme això de menjar esclata-
sangs el mes de maig, que és temps de
cireres. Emperò és que la madona de
Ca'n Gili tenia una gran manya per
conservar productes de la terra i sor-
prendre els convidats a ca seva amb
allò que se'n diu "fruita fora temps". I
això és ben cert. Sense anar més lluny,
jo ahir mateix en vaig menjar d'arròs
brut amb esclata-sangs. A principi de
maig.

L'amo en Miquel Canador, donant
l'enhorabona més complida a la muller

de l'amo En Jordi Gili, digué:

"—Sense dubte sou, Madona,
la reina d'aquesta llar;
i d'Artà, ho vull proclamar,
sou la cuinera més bona".

Aquestes trobades les solien fer no
tan sovint com desitjaven. Emperò mai
per a destruir ni semblar enveges ni
discòrdia. No, ni pensar-ho. Ells tres
haviem nascut per a crear i exaltar la
formosor, l'esperança, la pau i la veri-
tat. I això és el que volia deixar ben
avinent.

¡Llàstima que no haguessin pogut
estudiar preceptiva, perquè eren tres
glosadors amb viva arrel de poeta i
d'abundosa vena!

Ara sols manca que l'amable lector
esbrini d'aquest escrit allò que pugui
ésser real i allò que pugui ésser inven-
tat.

Pollença, maig 1984. PAU.

**XERRAR BÉ
POC COSTA**

ESTIU

Quan l'ARTA us comparegui, serà l'estiu de ple; mo-
ment essencial per a tothom: per a viure, els uns; per a fer
feina, els altres. Es període escassament variable, de rigoro-
sa ambivalència: bascós, feixuc i soporífer, si voleu; però
també calmós i hospitalari. De messes a veremes, abaltida
per la xardor solar, la terra diumengeja, i el pagès espigola,
garbeja, bat i col·loca la suor de l'anyada. El conradiu
reposa mentre la vila brufa. Arriba la festa major amb
esperada galania; la gent de fora concorre i s'hi arreplega.
Quan als nuclis urbans l'activitat afluixa, ciutat i ruralia
s'escometen. Les platges s'assacien de pell bruna, substan-
cialment ciutadana; lluny de plànyer-se'n, la víctima s'enva-
neix. Són atractius nombrosos que dignifiquen i fan engres-
cador l'estiu.

L'estiu ajuda a la comunicació. A un desconegut, par-
lau-li de calor i ja tindreu conversa. La gent comentarà
sobre temperatura, xerrarà de la fresca, dels mosquits, de
l'arena, del mar, de les platges, piscines o temes similars.
Atenció, doncs, al vocabulari que emprem! Si continuam a
la lluna, granejaran els barbarismes, i farem una llengua
cloc-piu i malaltissa, quan seria captivadora si hi paràssim
la mica d'esment.

Observem una sèrie de casos. Admetem, en general,
estiu i refusam "verano", com a mot castellà (exceptuada
l'exclamació "de verano", que es podria suplir per *ja vas
fresc!*, *puja aquí!*, *pensa-t'ho!*, *què t'has cregut?* o simi-
lars, amb les adaptacions oportunes). D'aqueixa premissa,
l'ús de "veraneo" no conclou; si de cas, *estiuieg*. Els

nostres avis *passarien l'estiu* a qualche lloc; no anirien a
"veranear", i els *estiuiejants* o *estiuiejadors*, a pesar del
temps *xafogós* (no va a dir "botxornós"), no serien mai
"veraneants".

La platja (alguns ja en diuen "plaia") és barreig volun-
tari de plaer i tortura. El sol és un turment per a la pell
estàtica; la mar, en canvi, atreu i conforta grans i petits
que hi neden i l'exploren. Dosifiquem la ració de sol:
coïssor, socarrades i bòfegues perjudiquen la pell. Qui no
es belluga, que cerqui ombra, no de "toldo" o "sombrilla",
però sí de *tendal* o *envelada*, *d'ombrel·la* o *para-sol*.

En tapadures i nudisme no ens hi embolicarem. No
duguem, però, "traje de banyos" si cal un *banyador*. A qui
no es fii de surar, donau-li flotadors o *maneguins* (no
"manguitos"). Per a adquirir velocitat, no importa dur
"patos"; provau les *ales* o *peus d'ànnera* i ja em direu els
resultats.

¿Què en farem dels inefables "xiringuitos"? Estalviem,
per ara, judicis de valor o discussions llargarudes. Recoma-
nam, això sí, suprimir la paraula, i l'ús alternatiu de *guin-
gueta*, un vocable dels nostres referent a casetes o barra-
ques de fira.

Arriba la diada de Sant Salvador. Que la pau empleni
ca vostra, i es massissi la unió de tots els artanencs a
l'entorn de la Mare de Déu.

JOAN ESCANELLAS I LLINAS

FOTO COMENTADA

Hi ha feines que no poden ésser més agraïdes.

Imaginau-vos avui, amb aquest floquet de belleses, si resultarà agradable el comentari d'aquesta fotografia que admirem embadalit, estimat lector de l'Artà.

Era el mes de febrer de l'any 1950. En el saló de Sa Joventut Seràfica es representà "La fuga de un àngel", obra de la Galeria Salesiana.

Per als qui no ho sàpiguen, els direm que la Galeria Salesiana tenia els textos d'obres de teatre arranjades només per a homes o per a dones. No es podia fer teatre plegats en el si de les institucions religioses. Idò aquella nit l'àngel no va fugir perquè en quedaren set d'àngels aquí a la terra. Són d'esquerra a dreta: dempeus, Na Magdalena Massanet (Clarita), esposa d'En Rafel Piris, esvelta com una palmera; N'Àngela Riera (Caneta), amb la mirada perduda cap a un misteri d'amor; Na Margalida Gelabert (Pastera), que viu per Sa Corbaia, casada amb un pagès de Son Servera; Na Maria Femenias (Figuereta), dona d'En Jaume Caballero, ex-regidora, però que aquí encara somiava en prínceps blaus i cavalls llampants.

Assegudes, Na Magdalena Fito, vídua d'Antoni Serra, que ja demostra la seva forta personalitat i elegància que l'han feta senyora d'un negoci de modes a Ciutat; Na Magdalena Brunet (Escrivana), casada amb En Colau de Ses Eres i madona del Forn de Sa Plaça de S'Aigo, amb una mirada reguitzera que porta tot un món de fantasies vitals; i, finalment, Na Joana Esteva (Bunyola), casada amb En Tòfol Solivellas (Moma) ex guàrdia Civil, que, amb les mans juntes i la mirada perduda, respira bondat i gentilesa.

Aquí teniu el floret. Si voleu, somiau que, mirant aquestes cares, l'estrany és que, enlloc de fugir un àngel, no davallassin tots del cel per tal de mirar aqueixes cares joves, vitals, amorosides davant un futur que avui ja és plenitud.

S. G.

NUESTRA REGION

CAPDEPERA

Vamos a iniciar hoy, una serie de colaboraciones en la revista "ARTA", las cuales, por supuesto harán referencia a las noticias que se vayan produciendo en nuestro municipio. En esta ocasión, y por ser la primera de nuestras colaboraciones, nos ocuparemos única y exclusivamente en lo que atañe a nuestra región del Levante mallorquín, cuya zona podemos asegurar que es desconocida por algunos de nuestros vecinos, y por supuesto creemos que es un tanto de interés efectuar un breve recorrido a

nuestra zona ribereña.

En el Levante Mallorquín, se extiende el litoral del Municipio de Capdepera, que con sus 30 kilómetros de costa, es donde se pueden contemplar los distintos y variados tonos de nuestro Mar Mediterráneo: sus aguas limpias y transparentes, que bañan nuestras playas, calas y nuestros acantilados.

Adentrándonos en nuestro Municipio de Capdepera, por el norte llegamos a "Cala Mezquida". Los montes que la rodean, así como los montículos grandes de arena de "Es Munt Gross", pues este insólito paisaje ofrece al visitante un ambiente muy apacible, así como la belleza de la parte norte, del "Puig de S'Àguila".

Adentrándonos en el bosque, atravesando el valle vulgarmente conocido por "Es Coll de Marina", caminando por el frondoso pinar, se llega a una de las mejores playas de la isla: "Cala Agulla". Su naturaleza presenta una extraordinaria unión, entre el verde de los pinos, y la blancura de su finísima arena.

Paseando por el litoral levantino, llegamos a "Cala Lliteras", a la cual podemos contemplar como una pequeña piscina natural de nuestro mar. Y así, pausadamente llegamos al corazón y centro del núcleo turístico, que es Cala Ratjada. Esta localidad ofrece al visitante sus tiendas, bazares, discotecas, y los distintos clubs, con su ambiente nocturno; no por esto, este bello rincón mallorquín, haya podido perder su ambiente más característico: el marinero de su puerto pesquero y deportivo.

Del puerto de Cala Ratjada, podemos anotar, que su situación se halla comprendida en: 39 grados, 42 minutos y 5 segundos Norte; y 3 grados, y 27 minutos Este, o sea para ser exactos: (39° 42', 5'N. y 3° 27' E). Dispone de un puerto deportivo con 50 puntos de amarre, y un calado máximo de 7 metros. Al lado mismo de esta bella localidad marinera, tenemos a "Cala Gat", que se halla en la costa E. y "Son Moll", en l O.

Podemos asegurar, que en la zona de "Son Moll", fue en donde se construyeron los primeros hoteles de nuestro litoral levantino. Igualmente, en este sector, en su día, que sería en la década de los años veinte, existió uno de los primeros astilleros de carpintería de ribera, en donde se construyeron grandes veleros, de los llamados pailebotes.

Bordeando la costa, llegamos a "Sa Pedruscada", "N'Àgüait", "Es Carregador", "Na Taconera", "Font de Sa Cala", "Cala Provençals", y finalmente "Canyamel", en donde encontramos a las mundialmente famosas "Cuevas de Artà" que a pesar de denominación haga referencia a la villa de Artà, se hallan ubicadas en el término Municipal de Capdepera.

Todas estas calas, que hemos encontrado en nuestro recorrido, se caracterizan por su naturaleza no degradada, y sus frondosos pinares: tranquilidad y sosiego, naturaleza, belleza y vida. Podemos asegurar sin lugar a dudas, que aquí es: "Donde nace el Sol de Mallorca".

NICOLAS NADAL

Deu: se n'ha duit En Joan Serra Alzamora. Com en un remolí, a la manera del profeta Elias, a l'entremig d'una conversa, ens arrabassà d'enmig un artanenc de convicció, professional d'una peça i que tenia la rara virtut de la bondat. No fa molt havíem publicat la notícia satisfactòria que li havien concedit la Creu de Sant Ramon de Penyafort, en reconeixement de la seva labor. Ara hem de recollir una impressió fugaç de la seva vida qual albirava al goig de la jubilació, de tornar a les arrels, de viure intensament. El recordam de ben jove com a un bon pagès, com a carter de Sa Colònia, repartint el correu en bicicleta, i com a oficial de jutjat, primer a la nostra vila i després a Ciutat. No podem negligir els anys enyoradissos en què ensenyà matemàtiques a la vella escola parroquial, integrant un equip de mestres que, amb encomiable dedicació, possibilitaren a fills de famílies modestes l'accés a uns estudis superiors. La història de l'ensenyament a Artà no podrà prescindir d'aquella època matriu, de la que En Joan Serra fou pacient protagonista.

Volem, sobretot, guardar la sensació que produïa quan el trobàvem o l'escometíem a qualsevol indret. Sentíem la presència d'un home franc i acollidor que s'alegrava de prestar un servei. Els qui en vida l'han estimat tenen el consol i la seguretat que no ha deixat ningú ofès, i que ha dat a tothom, sense reserva, motius sobrants de gratitud i proves abundoses d'amistat. Que el vegem en el cel.

LA JUSTICIA ESTA DE LUTO

Juan Serra ha muerto. El que fue durante tantos años Oficial de Justicia de Palma nos ha dejado. Perteneció a esa raza de gigantes que es mitológica en el Mediterráneo. Su dedicación constante y exhaustiva a su cometido hizo que la justicia llegara a su más alta cota: la Equidad.

No hay en la ciudad Funcionario, Abogado o Procurador que no recibiera en alguna ocasión de Juan, una ayuda, una mano o un favor. Fue un hombre de todos y para todos. Su carácter afable y bonachón, unido a una inteligencia poco común, inspiró a quienes lo trataron, cariño y confianza absolutos. Su óbito deja un vacío irremplazable. No sabía de orgullo ni buscó poder ni gloria, sólo conocía el sacrificio por los demás. Y es por ello que tuvo el más alto honor que pueda recibir un hombre: El ser querido y respetado por todos.

Vino de Artà a la que amaba con delirio. Si alguna vez visito sus cuevas pensaré que las estalactitas están llorando por él.

Dos te pagaré lo que nosotros no supimos o no pudimos agradecer.

Municipalías

PLENO EXTRAORDINARIO DEL DIA 17-7-84. Con sequía asistencial (sólo estuvieron presentes 6 concejales y el Alcalde) se celebró el Pleno extraordinario del Ayuntamiento. Entre otros temas se aprobó adherirse a la propuesta del Consell Insular de Mallorca para integrar en un solo órgano de gestión a los Ayuntamientos de la Isla para el Servicio Contra Incendios, obligándose el Ayuntamiento de Artà a aportar el 10% del presupuesto ordinario de 1984 para la financiación del servicio.

A la vista de otros de los temas aprobados, parece ser que existe intención por parte del Ayuntamiento de resolver el problema de la depuración de las aguas residuales, para lo que se autorizó a la Comisión Permanente para que haga y encargue a los técnicos sobre la materia los estudios y alternativas tendentes a este fin. Todo ello en base a la propuesta de estudio presentada por D. Miguel Pascual Amorós.

POLIDEPORTIVO. Han sido adjudicadas a una Empresa de la localidad las obras para la realización de la primera fase del polideportivo, que se efectuarán en la zona de Na Caragol; adjudicación no exenta de ciertas "anomalías" anteriores a la adjudicación propiamente dicha, ya que una vez abiertas las ofertas presentadas al finalizar el plazo, alguna "concejala" advirtió que a cierto familiar suyo no le había llegado documentación alguna, ante lo que se abrió un nuevo plazo, y esta vez, el Ayuntamiento, envió documentación de las referidas obras incluso a quien no estaba en posesión de la licencia que capacita para concurrir a ellas.

CONSTRUCCION DE OCHO UNIDADES DE E.G.B. Y AMPLIACION DEL INSTITUTO DE B.U.P. Por parte del Ministerio de Educación y Ciencia se han publicado los correspondientes edictos para la subasta de las obras que habrán de realizarse en Na Caragol, para la construcción de un colegio de ocho unidades destinadas a Educación General Básica y a la ampliación del Instituto, puesto que en los últimos cursos era más que patente la falta de espacio y la falta de aulas. Es de esperar que esta ampliación se realice con visión de futuro y que Artà no se encuentre con el problema de ahora dentro de unos años. Como quiera que el tema tiene una importancia real, volveremos sobre el mismo en el próximo número. El importe de las obras, conjuntamente, asciende a unos ochenta y cinco millones de pesetas.

FIESTAS DE SAN SALVADOR SIN "SES NOSTRES AGRUPACIONES". No debería ser, pero parece ser que, si por encima de pequeñas discrepancias no se impone aquello de "fer poble entre tots", estas Fiestas de San Salvador nos quedaremos sin ver y oír a las dos Agrupaciones de "ball mallorquí" de nuestro pueblo. Todo ello porque, según parece, quien tiene instrumental y equipo lo quiere para sí, y quien no tiene, quiere tenerlo a costa de los demás, utilizarlo, cuando menos. La decisión del Ayuntamiento ha sido "ambdues o cap". Teniendo dos de las mejores agrupaciones de la Comarca, ¿habrá que contratar alguna foránea? Quien también tiene sus problemas es la Banda de Música, ya que mientras se absorben por el Presupuesto del Ayuntamiento las cantidades que la Banda cobraba por actuaciones a ciertas Entidades particulares, a los componentes de la Agrupación se les mantiene el mismo presupuesto y para las mismas actuaciones que realizaban años anteriores, con lo que cuando ya han llegado a medio ejercicio, se les ha agotado el dinero y no tienen para realizar más "salidas".

QUILES

NACIMIENTOS

Día 3 de Junio. Francisco Vicens Gomila. Hijo de Mateo y de Catalina. C/. Fondo, 15.

Día 23. Alejandro Espinosa y Genovard. Hijo de Agustín y de Magdalena. C/. San Marcos, 23.

Día 26. Vanesa Ramírez Laca. Hija de Juan y de María del Pilar. C/. Era Vella, 13.

MATRIMONIOS

Día 2 de Junio. Guillermo Artigues Llitas con Carmen Giménez Pol. C/. Barracas, 29.

Día 15. Pedro Juan Floriano Ferrer con María Mestre Mesilla. Vía Suiza, 15. Ca'n Picafort (Santa Margarita).

DEFUNCIONES

Día 4 de Junio. Antonio Payeras Jordá. a) Frare. Toni. Hijo de Guillermo y de María. C/. San Antonio, 1.

Día 28. Catalina Serra Llitas, a) Poblara. Hija de Antonio y de Micaela. C/. Mestre Andreu, 7.

NOTA. Este mes ha sido el de menos movimiento natural de población desde que estoy encargado del Registro Civil.